

16/8-90

Av LISBET KRISTINE HANSEN

HAMARØY (Dagbladet): – Det er vanskelig å definere begrepet rasisme, men dersom ordet betyr vår tilbøyelighet til å trekke slutninger av personlige erfaringer – slik Knut Hamsun gjorde, ja da er vi alle rasister, sier den amerikanske litteraturforskeren Dolores Buttry.

Buttry pirket i brannfarlig materiale under Hamsun-dagene på Hamarøy nylig. Hennes tema var «Hamsun og antisemittisme», og debatten uteble ikke.

For å fatte dybden i Hamsuns diktning fant Dolores Buttry å måtte lære seg norsk, og har de siste 12 år virket som lektor i norsk ved Moorhead State University. Hennes arbeider omfatter mange sider ved Hamsuns forfatterskap.

– Hvordan har vi lært det vi vet om livet og som ingen bok har fortalt oss? Jo, vi møter mennesker, samler erfaringer og til slutt finner vi et slags mønster i det hele, sier Buttry og gjør det klart: Hamsun var ikke rasist fordi han behandlet mennesker som individer, ikke på bakgrunn av deres utseende, rase, etc.

Skildring av jøder

I sin argumentasjon går Buttry direkte til Hamsuns diktning og foretar en dyptpløyende analyse av de navngitte jødene Hamsun har skapt. Hun kommer til at klokkejoden Papst (i «Landstrykere») framstilles som en intelligent mann, full av visdom, snar til å høste egen fordel, men full av medfølelse overfor fattiggut-

Hamsun og jødene

ter med gode hjerter. Jødinnen fru Ruben (i «Siste Kapittel») er derimot svært opptatt av penger og makt, hun har internasjonale forbindelser, er tykk og lite pen. Seinere slanker hun seg, får deilige mandeløyne og blir en lilje. God rase, seig rase, skriver dikteren, og har av den grunn blitt beskyldt for å være raseorientert. Men, sier Buttry, ordet seig bruker Hamsun i mange sammenhenger, også om ikke-jøder.

I Hamsuns reiseskildringer møter vi en rekke navnløse jøder som både er stygge, uærlige og uhøflige. I sitt foredrag hoppet Buttry forholdsvis lett over denne kategorien og sier det ikke er Hamsuns skyld at noen mennesker han traff på sine reiser var stygge og uærlige.

Den mest frastøtende personen er en russisk jøde som eier et pornografisk ur og er en ren svindler. Hamsun beskriver mannens ansikt som «usympatisk» og «jødisk». Alt i alt finnes både positive og negative skildringer av jødene, noe Buttry tar som et tegn på sannhet og virkelighet.

Jødernes rolle

– Der vi finner kritikk av jødene er det ikke på grunn av deres rase, men på grunn av den økonomiske rollen de spilte i samfunnet. Jødene var landløse innvandrere som måtte ty til handel og et omflakkende liv for å overleve. For Hamsun, som var svært jordbunden, representerte de korrupsjon og ødeleggelse av gamle verdier. Han fryktet industrialismen og kritiserte alle grupper – amerikanske, britiske og sveitsiske kapitalister – som

bidro til forfall av det gamle samfunnet. Maskinen og pengemakt var fienden – ikke en menneskerase.

Overbevisende blir Buttry først når hun analyserer Knut Hamsuns personlige forhold til jøder han kom i kontakt med. En antisemitt ville aldri ha bønnfalt tyskerne om å hjelpe jøder ut av Tyskland under den annen verdenskrig. Aniakelig var det Hamsuns inntrengende henstilling til Goebbels som reddet den jødiske forfatteren Max Tau fra Hitlers dødsleirer.

Sten Sparre Nilson, Tore Hamsun og Thorkild Hansen forteller alle at Knut Hamsun demonstrativt satte seg på de gule benkene merket med jødernes stjerne da han var i Tyskland – en gest som sier mye om mannen.

Blodbytting

Men i et brev til «Nationalt Tidsskrift» i 1923 skriver Hamsun til redaktøren: «Tatt over det hele er jødefolket intellektuelt meget høystående... Det ønskelige var vel at jødene ble samlet i et land de kunne kalle deres eget, så den eksklusivt hvite rase slapp for videre blodblanding og hvorfra jødene allikevel kunne virke med sine beste egenskaper til fordel for hele verden.»

Hva mente Hamsun med snakket om den eksklusivt hvite rase og blodbytting? Buttry nøy-er seg med å si at denne setningen står helt alene i samtlige verker og brev, og at jødene selv fryktet blodblanding.

Hamsun fortalte engang at «Fritt Folk» og «Aftenposten»

plaget ham ved å be om artikler til avisene. Han leverte også flere slike, men aldri ytrer han antisemittiske meninger i disse.

Etter Hamsuns berømte møte med Hitler rapporterte Hitlers tolk, Ernst Züchner, at nordmannen hadde kommet med nedsettende bemerkninger om svenske jøder. Hitlers pressesjef, Dietrich, som også var til stede på møtet, har derimot aldri nevnt noe om dette. Thorkild Hansen har tidligere pekt på tyskernes tendens til å legge til passende bemerkninger dersom det tjente dem. Da det ikke foreligger noen norske originaler med slike bemerkninger, mener Buttry at Hamsun aldri har skrevet eller sagt dem.

Diskusjon

Under Hamsun-dagene er det alltid rom for debatt, og flere av deltakerne reagerte på Buttrys «hvitvasking» av Hamsun. Blant annet ble det pekt på at de ytterst få jødene som Hamsun kom i kontakt med på markedene i Nordland, ikke utgjorde noen trussel mot samfunnet, men derimot representerte et eksotisk innslag i folks hverdagsliv. Da var det annerledes stilt med samene og lappene i området rundt Hamarøy. De som kjenner Hamsuns forfatterskap vet at han ikke var nådig mot denne gruppa.

For virkelig å kunne si noe om Hamsuns forhold til rasisme burde det kanskje i stedet vært sett nærmere på forfatterens forhold til samene? Spesielt når rammen om litteraturseminaret hadde rasisme som hovedtema.

Litteraturseminaret under Hamsun-dagene på Hamarøy hadde rasisme som tema, og forskeren Dolores Buttry vakte debatt med sitt emne «Hamsun og antisemittisme». Deltakere var også forskningsleder Asle Høgmo ved Nordland Distrikthøgskole (i.v.) og I. amanuensis i litteratur ved Universitetet i Tromsø, Nils Magne Knutsen. (Foto: Ole Asheim)